

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΓΙΑ ΕΝΑ ΦΙΛΟΤΙΜΟ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΠΠ - ΒΥΒΛ

ΚΕΔΡΟΣ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

- 1954 *Ηλιοτρόπια*, ποιήματα, Θεσσαλονίκη
1963 *Τέ χλεια δέντρα*, ποιήματα, «Κέδρος», 11η έκδοση 1993
1964 *Γιά ένα φιλότιμο*, πεζογραφήματα, «Κέδρος», 17η έκδοση 1997
1966 *Τά δημοτικά μας τραγούδια*, 'Αθήνα
1966 *Μαγικά παραμύθια του ελληνικού λαού*, 'Αθήνα
1969 *Ευρύτιδη, Ίφιγένεια ή έν Ταύροις* (μετάφραση), «Κέδρος», 8η έκδοση 1988
1970 *Παραλογιές*, 'Αθήνα
1971 *Η Σαρκοφάγος*, πεζογραφήματα, «Κέδρος», 9η έκδοση 1996
1971-72 *Καραγκιόζης* (3 τόμοι), 'Αθήνα
1973 *Παραμύθια του λαού μας*, 'Αθήνα
1974 *Η μόνη κληρονομιά*, διηγήματα, «Κέδρος», 8η έκδοση 1986
1978 *Τό δικό μας αίμα*, πεζογραφήματα, «Κέδρος», 12η έκδοση 1995
1980 *Σπράττωνος μούσα παιδική* (μετάφραση), «Κέδρος», 3η έκδοση
1980 *Όμόνοια 1980*, πεζογράφημα, «Κέδρος», 3η έκδοση 1987
1980 *Επιτάφιος θρήνος*, διηγήματα, «Κέδρος», 5η έκδοση 1987
1981 *Κοιτάσματα*, πεζά κείμενα, 'Αθήνα, 3η έκδοση
1981 *Τό αύρό τής κότας*, θεατρικό, «Κέδρος», 2η έκδοση 1988
1981 *Πολλαπλά κατάρματα*, πεζογράφημα, 'Αθήνα, 5η έκδοση
1982 *Έφθβον καί μή*, πεζά κείμενα, «Κέδρος», 6η έκδοση 1991
1982 *Καταπακτή*, πεζά κείμενα, «Κέδρος», 6η έκδοση 1996
1982 *Εύφλεκτη χώρα*, πεζά κείμενα, «Κέδρος», 4η έκδοση 1986
1984 *Άλεξάνδρεια 1916*, *Ήμερολόγιο Φ. Δραγούμη*, 'Αθήνα
1984 *Η πρωτεύουσα τών προσφύγων*, πεζογραφήματα, «Κέδρος», 7η έκδοση 1996
1985 *Ό τής φύσεως έρωσ*, δοκίμια, «Κέδρος», 2η έκδοση 1986
1986 *Ό Πίκος καί ή Πίσσα*, παιδικό, 'Αθήνα, 3η έκδοση
1978-85 *Φυλλάδιο*, περιοδικό πνευματικής ζωής, τεύχη 8
1996 *Ό λόγος είναι ή μεγάλη άνάγκη τής ψυχής*, (συνεντεύξεις 1974-1985), Κέδρος

Τὰ ἔθρῳαῖκα μνήματα

Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ πᾶνω στὸ στήθος μερικῶν ἀπὸ μᾶς εἶχε ἀρχίσει νὰ σχηματίζεται ἕνας μαῦρος σταυρὸς ἀπὸ χυοῦδι. Ὅσοι τὸν εἶχαν ξεχώριζαν καὶ ἀπὸ ἄλλα κοινὰ σημάδια, λές καὶ ἦταν γιὰ κάποιον ἰδιαιτέρω προορισμένοι. Τίς περισσότερες φορές ἀπὸ μᾶς μόνο κίνηση μάντευα τὸν προορισμένο. Κατόπι ἀρχίζα τὴν παρακολούθηση καὶ συνήθως τὰ ἐπιβεβαίωνα ὅλα, ὅταν, ἀργὰ ἢ γρήγορα, τύχαινε νὰ μᾶς πᾶνε στὸ λουτρό. Στὴν ἀρχὴ, ὅταν μπαίναμε, σηκώναμε τὸν κόσμο ἀπ' τὰ γέλια καὶ τίς διάφορες τοιρίδες, μὲλις ὅμως βγάλαμε ἐντελῶς τὴ στολὴ καὶ ἀρχίζε νὰ τρέχει τὸ νερό, ἔπεφτε βαρῶν βουβαμάρα. Τὰ βλέμματα ὀρισμένων χάναν τὴν εὐθύτητά τους. Οἱ προορισμένοι πάντως μοῦ δὶναν τὴν ἐντύπωση πὼς ἔκλειναν ἀπεγνωσμένες προστάθειες νὰ χωθοῦν μὲς στὸ σωρὸ καὶ νὰ γλιτώσουν. Ἦταν καὶ κεῖ, ὅπως παντοῦ, οἱ πῖο σεμνοὶ καὶ οἱ πῖο ἀθόρυβοι. Χαμένος κόπος.

Ἰστερα τὰ ξεχνούσαμε ὅλα καὶ μετὰ τὸ βραδινὸ συσσίτιο ἔπαιρνα τὸ φίλο μου καὶ τραβούσαμε συνήθως γιὰ τὴ Ραμόνα. Κι αὐτός, ὅπως ὅλοι οἱ προορισμένοι, ἀμέσως παρασύρονταν. Μὲς στὰ σοκάκια τῆς Ραμόνας, σὲ κείνα τὰ παλιοκταφενεῖα, στοὺς τεκέδες, πίσω ἀπ' τίς μάντρες μὲ τὰ παλιοσίδερα, πάντα περιμέναν διάφορες γυναῖκες. Ὅλες τους ἦτανε μὴ καὶ μὴ χοντρές καὶ μεγάλες στὰ χρόνια. Ὅταν αὐτὲς θά'ταν πῖα ξεβγαλμένες, ἐμεῖς ἤμασταν ἀκόμα μὴ σπῖθα στὰ μάτια τοῦ πατέρα μας. Δυὸ πράγματα πρόσεχα κυρίως ὅσο ἤμασταν στριμωγμένοι στὸ σκοτάδι: τὰ φιλήματά τους καὶ τὴ μικρὴ βυζαντινὴ ἐκκλησιὰ τοῦ ξεφύτρωνε ἀνάμεσα στὶς παράγκες. Ὁ ἄλλος δὲν ξέρω τί σιέφτονταν, ἀλλὰ ξέρω τί ἔκανε, γιατί τίς περισσότερες φορές εἶ-

χαμε κοινοπραξία. Ένα βράδι ξεχώρισα μέσα σε μιὰ ἀπὸ τὶς μάν-
τρες κάθε λογῆς κάγκελα, ἀσφαλῶς ἀπὸ γκρεμισμένα στίπια. Ἄρ-
χισα νὰ πηγαίνω καὶ προτοῦ νυχτώσει. Καθόμουν μὲ τὶς ὄρες, τὰ
σκάλιζα, ἔπιασα φίλιες μὲ τ' ἀφεντικά, πὺλ παραξενεμένα μὲ κοι-
τοῦσαν. Στὴν ἀρχὴ εἶχαν νομίσει πὺλ θ' ἀγόραζα, ὕστερα πὺλ εἶμαι
τῆς δουλειᾶς, σιδεράς ἢ σχεδιαστής. Τοὺς εἶπα ἀόριστα πὺλ ἐν-
διαφέρομαι.

Μένουμε στὴ Ραμόνα ὡσπου νὰ σκοτεινιάσει καλὰ. Κατόπι, ἂν
δὲν εἶχε φεγγάρι, τραβούσαμε γιὰ τὰ ἐβραϊκά μνήματα. Ἡ ἀ-
λήθεια εἶναι, ὅτι πολλὲς φορὲς στὸ δρόμο εἶχαμε σαφεῖς προτά-
σεις καὶ ἄγρια κολλήματα. Δὲν δεχτήκαμε ποτέ, ἄλλα τραβοῦσε
ἢ ψυχὴ μας. Πάντως, μετὰ τὴν ἄρνηση, ἐγὼ εἰσέπραττα ἐκεῖνες
τὶς λυσασσμένες ματιές. Σιγὰ σιγὰ ἀφήναμε τὰ φῶτα καὶ τὴν
κίνηση· σὰ νὰ βυθίζομασταν.

Μὰ ὅσο πηχτὸ κι ἂν ἦταν τὸ σκοτάδι, οἱ ἄστρες στολὲς μας
ξεχώριζαν. Ἀκόμη δὲ φτάναμε καὶ γύρω μας ἄρχιζαν οἱ σκιές.
Ἐνωθεὺς τὴν ἐρημιὰ γεμάτη ἀνθρώπων πὺλ ἀγκομαχοῦσαν. Λένε
πὺλ μόλις παίρνει νὰ νυχτώνει κάτι τοὺς πιάνει. Παρατοῦν στί-
πια, οἰκογένεια καὶ τὰ πάντα καὶ ξεβράζονται ἐκατοντάδες ἀπ' ὅλες
τὶς διευθύνσεις. Κάθε βράδι τὰ παίζου ὅλα γιὰ ὅλα. Δὲν εἶναι
στὸ χέρι τοὺς νὰ κάνουν κι ἄλλως. Ὁ ναύτης ἢ ὁ φαντάρος στὴ
φτωχὴ τοὺς τὴν καρδιά ἔχει πολλὰ προσόντα. Ἡ στολὴ δίνει αὐ-
τόματα πολλὲς ἐγγυήσεις. Εἶναι νέος, εἶναι γερὸς καὶ ἀπένταρος
καὶ ἐπιπλέον δὲν εἶναι ἀστυνομικός. Στὴν πραγματικότητα ὅλα
αὐτὰ μπορεῖ νὰ μὴν ἰσχύουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρῶτο — καὶ εἶναι,
ἀλήθεια, τὸ βασικότερο. Οἱ πραγματικὰ ἐρωτευμένοι ἀποφεύγου
βέβαια αὐτὸν τὸν τόπο. Δὲν τοὺς σηκώνει ἢ ἀγωνία τοῦ χάρου.
Μᾶς πλησιάζαν, παρὰ πλησιάζαμε. Κατόπι ἀκολουθοῦσαν οἱ καθιε-
ρωμένες φράσεις.

Εἶναι βαρὺ νὰ βωλοδέρνεσαι τὴ νύχτα σὲ χάρους, πὺλ κατὰ βά-
θος πολὺ τοὺς σέβεται. Εἶναι ὅπως ὅταν ἀσηχημοεῖς μέσα στὸ ἴ-
διο σου τὸ στίπτι, ὅπου σὲ περιτριγυρίζουν πράγματα, πὺλ ἀγγί-
ζου συνεχῶς τὰ πὺλ ἀγαπημένα σου πρόσωπα ἢ τὰ μικρά σου ἀ-

δέρφια. Προσταθοῦσα τουλάχιστο νὰ πηγαίνουμε ὅσο γινόταν πὺλ
μακριὰ ἀπ' τὸ τοιχάκι, πὺλ χῶριζε τὸ πανεπιστήμιο ἀπ' τὸ νε-
κροταφεῖο. Ἐξέλλου οἱ λάκκοι ἦταν ἄπειροι, οἱ Ἐβραῖοι δὲν ξε-
χώνουν ποτέ τοὺς νεκροὺς τοὺς. Οἱ τάφοι ἦταν ὀρθογώνιοι λάκκοι
κτιστοὶ ἀπὸ μέσα. Τὸ τοῦβλο σκληρὸ καὶ γυαλιστερὸ ἀνέβαινε
συμμετρικά σὰ σειρὲς ἀπὸ κόκκινο σαποῦνι τῆς πλύσης. Τὸ ἔσω-
τερικὸ αὐτὸ τοιχῶμα συνεχίζεταν μερικὲς πιθαμὲς πάνω ἀπ' τὸ
ἔδαφος κι ἔτσι, ὅταν ἔμπαινε ἢ μονοκόμματη πλάκα ἀπὸ πάνω,
σχηματίζονταν ἕνας σωστὸς φούρνος. Ἄντὶ νὰ τοὺς κατεβάζου
ἀπὸ πάνω θὰ μποροῦσαν καὶ νὰ τοὺς φουρνίζου ἀπὸ δίπλα. Ἡ
πλάκα εἶχε σκαλισμένα σχέδια σχετικὰ μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πε-
θαμένου: παπούτσια, καπέλα, μασέλες, πηρούνια, φουρναρόξυλα,
βαρέλια, πόδια καὶ χέρια, πολλὲς φορὲς καὶ γυμνοὺς ἀνθρώπους.
Πολλὰ σχέδια τὰ καταλάβαινα ἀμέσως, τότε πὺλ ἐπαίξα ἐκεῖ μι-
κρός. Ἄλλα ὅμως ἦταν τόσο συμβολικὰ πὺλ δὲν μποροῦσα νὰ τὰ
ἐξηγήσω. Τὶς νεκροφῶρες, θυμᾶμαι, τὶς σέρναν δύο, τέσσερα ἢ
ἕξι μαῦρα ἄλογα μικρόσωμα, σκεπασμένα ἀπ' τὸ κεφάλι ὡς τὰ
πόδια μὲ μαῦρα ὑφάσματα. Καθὼς πήγαινε ἐκεῖνο τὸ κουκουλω-
μένο πράγμα, ἐβλεπες μόνο ὀκτώ, δεκάξι ἢ εἰκοστέσσερα ποδα-
ράκια νὰ ἀνεβοκατεβαίνουν ρυθμικά. Ὅταν πάλι σταματοῦσε, γιὰ
νὰ κατεβᾶσουν τὸ νεκρὸ, ἦταν ἀκριβῶς ὅπως τὸ τραπέζι, ὅταν τὸ
στρώνουμε γιὰ νὰ φᾶμε καὶ φαίνονται μόνο τὰ ποδάρια του χα-
μηλὰ χαμηλὰ κάτω ἀπ' τὸ τραπέζομάντιλο. Τὰ ὑφάσματα στίς
γωνιὲς εἶχαν τὴν πεντάφα σχηματισμένη μὲ ἄστρα σιρίτια. Στὸ
κεφάλι τῶν ἀλόγων ἦταν βαλμένα ψηλὰ ἄστρα φτερά. Ὅλη ἐκεῖνη
ἢ ἀπέραντη γυμνὴ ἔκταση τὰ μεσημέρια τοῦ καλοκαιριοῦ κυμά-
τιζε καὶ τριζοβλοῦσε ἄγρια καὶ κυπαρίσσια ποτέ δὲ φυτεῦον
μεθυστικὴ βρώμα. Λουλούδια καὶ κυπαρίσσια ποτέ δὲ φυτεῦον
οἱ Ἐβραῖοι. Μετὰ τὸ μεγάλο γιᾶγμα τῆς Κατοχῆς ἄρχισαν νὰ
Ξηλώνουν γιὰ καλὰ τὰ ἐβραϊκά μνήματα. Τὰ περισσότερα τοῦβλα
καὶ τὶς πλάκες τὶς πήραν οἱ ἐκκλησίες. Ἐῦσκανε τὰ σύνεργα καὶ τὰ
γράφματα ἢ τὶς γυρίσαν ἀνάποδα καὶ κᾶναν πλακοστρώσεις καλὲς
γιὰ γονατίσματα, ἀκόμη καὶ γιὰ γλυψίματα. Μόνο πὺλ πολλὲς ἀπ'

Γιὰ ἓνα φιλότιμο

κυτὲς ἔχουν ἀκόμα κάτι λεκέδες ἀπὸ λίπος. Ἦταν στρουμπουλοὶ συνήθως οἱ Ἑβραῖοι.

Πηγαίναμε τόσο συχνά, ὥστε στὸ τέλος συνηθίσαμε σὲ ὀρισμένους λάκκους. Ἐρίξα κατόπι τὴν ἰδέα καὶ δίναμε ραντεβού μέσα στοὺς λάκκους. Οἱ γυναῖκες μᾶς περίμεναν ἐκεῖ ξαπλωμένες ἢ καθισμένες. Ὅταν ὀμιῶς φτάναμε ἐμεῖς τὸ μπροστά, τὶς περιμέναμε καθισμένοι ἀπέξω, ὁ καθένας στὸν τάφο του. Ἐβλεπα τὴν κορμωστασιά τοῦ φίλου μου νὰ διαγράφεται μέσα στὴν ἀνταύγεια ἀπὸ τὰ φῶτα τῆς Ἐκθεστῆς ἢ τὰ πυροτεχνήματα, καὶ σκεφτόμουν πόσο δίκιο ἔχει ὁ Τσαρούχης ὅταν βάζει φτερά στοὺς ναῦτες ποὺ ζωγραφίζει. Μόλις ὁ φιλαράκος μου χανόταν, κατέβαινα κι ἐγὼ μέσα στὸν τάφο μου, πολλές φορὲς μόνος. Τὸ κορίτσι, ἂς ποῦμε, τὸ δικό μου δὲν ἦταν καὶ τόσο ταχτικό· δὲν τὸ ὀμολογοῦσα ὀμιῶς. Φρόντιζα μάλιστα νὰ λερωθῶ κάπως μὲ χῶματα σὲ καίρια σημεία γιὰ νὰ ἴχω νὰ τινάζομαι κι ἐγὼ μόνος βγαίναμε στὰ φῶτα.

Στὸ γυρισμὸ ἤμουν πάντα βουβός. Ὁ ἄλλος χασκογελοῦσε, ἔλεγε λεπτομέρειες. Τελείως ἀνύποπτος καὶ τελείως δοσμένος στὸν προορισμὸ του, δὲν καταλάβαινε διόλου τὴ σκηνοθεσία. Ἐνα βράδι μίλησε γιὰ κάποιον ἡδονοβλεψία. Κάποιος σὰ νὰ τὸν παραμόνευε· δὲν τὸν εἶχε δεῖ βέβαια. Ἐαφνικὰ ἔκοψε νὰ ῥχεται μαζί μου. Πήγαινε τὶς νύχτες στὸ λιμάνι κι ἔπεφτε γυμνὸς στὴ θάλασσα. Ἐβγαζε πυρομαχικά ἀπὸ βυθισμένες μαοῦνες. Πόρνες καὶ τελῶνες ἦταν πιά οἱ παρέες του. Τίποτε δὲ λογάριάζε, δὲν μπορούσε νὰ λογαριάσει.